

Trojanová, Jaroslava

[Hála, Bohuslav. Uvedení do fonetiky češtiny na obecně fonetickém základě]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1964, vol. 13, iss. A12, pp. 243-245

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101311>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

est très compliqué, et que les enfants doivent surmonter beaucoup de difficultés en apprenant la juste formation des vibrantes, etc. En lisant ces parties de l'oeuvre de Gvozdev, on est souvent surpris de l'accord entre les observations de l'auteur russe et les constatations qu'on peut trouver p. e. dans les nouveaux travaux tchèques. Signalons ici au moins le fait suivant: D'après Gvozdev la consonne *f* est réalisée d'une manière juste dès son apparition dans le langage de l'enfant (depuis l'âge 1,10), tandis que le *v* apparaît plus tard (1, 10,8), ayant été d'abord remplacé par d'autres sons et il n'est fixé qu'au bout de quatre mois. D'après les recherches tchèques (fondées sur l'observation du langage de deux enfants), l'*f* apparaît plus tôt (1,8; 1,7) que le *v* (1,11; 1,10). Et pourtant le *v* est en tchèque (et sans doute aussi en russe) plus fréquent dans la langue que la consonne sourde. (Cf. *Acta Universitatis Carolinae, Slavica Pragensia I, 1959, 31—36.*) C'est une contribution considérable que celle apportée par Gvozdev au développement de la pédophonétique et aux futurs travaux consacrés à la phonétique comparée du langage enfantin. L'étude se termine par d'importantes conclusions pédagogiques qu'on trouve aussi dans l'étude suivante qui est consacrée à la structure phonique du langage enfantin (pg. 115—148). Elle fut publiée en 1948 sous le titre Усвоение ребенком звуковой стороны русского языка, dans les oeuvres complètes elle est intitulée Усвоение детьми звуковой стороны русского языка. L'auteur analyse le développement phonétique du langage enfantin et il tire de son analyse des conséquences pour l'éducation des enfants (pg. 146—148). L'idée principale en pourrait être formulée de la manière suivante: „Ce sont les adultes qui sont toujours responsables du développement du langage enfantin et de ses retards. Tous les éducateurs devraient se rendre compte du fait que les retards dans le développement du langage apportent en même temps des retards de l'évolution psychique de l'enfant“.

La dernière partie du recueil (p. 149—467) est l'oeuvre pédolinguistique de Gvozdev la plus étendue. Elle fut publiée en deux volumes à Moscou 1949. L'auteur nous présente les résultats de ses recherches poursuivies pendant vingt années (1929—1949) et fondées sur les observations qu'il avait faites pendant huit années (1921—1929), et il les confronte avec les résultats des autres savants russes. (Il cite ses sources littéraires aux pages 156—157 et passim. A la p. 337 l'auteur cite l'oeuvre sans doute peu connue de Vacherev *Основы новой педагогики* (1913, p. 419). Cet auteur est aussi cité comme pionnier de la logopédie soviétique à côté de Sikorskij et de Ščerba par E. M. Chvateev dans son livre *Недостатки речи у детей*, 3^e éd. Moscou 1948, p. 3.) Gvozdev s'est servi des riches notes qu'il avait prises sur le développement du vocabulaire, de la grammaire et de la phonétique du langage enfantin et il insiste sur l'évolution de sa structure grammaticale. Il examine le développement de différentes catégories grammaticales, en appuyant ses thèses sur une grande quantité de documents cités dans une parfaite transcription phonétique. Comme l'auteur ne se contente pas seulement de l'analyse des catégories grammaticales, mais comme il s'applique aussi à l'étude de la syntaxe enfantine, même les pédopsychologues trouveront dans cette oeuvre une riche source d'aperçus. (P.e. le développement de la conception du temps et du nombre, l'invention des nouvelles formes de mots, comment l'enfant arrive à distinguer les aspects du verbe, etc.)

Nous devons être particulièrement reconnaissants envers les éditeurs du présent recueil des oeuvres de A. N. Gvozdev, qui les ont rendus dorénavant accessibles à tous les chercheurs désirant puiser dans les sources russes. Pour les linguistes s'occupant du langage enfantin la connaissance de l'oeuvre de Gvozdev restera toujours indispensable. C'est non seulement une très riche source de documents accumulés par une observation assidue et notés avec un grand soin dans une transcription phonétique convenable, mais les oeuvres de Gvozdev fournissent aussi la solution d'un grand nombre de problèmes qu'on rencontre lors de l'étude du langage des enfants. (On y trouve même des remarques aussi spéciales que p.e. celle sur la différence du style phonique dans la parole des enfants.) L'oeuvre de Gvozdev peut être considérée comme une des pierres fondamentales de la pédolinguistique qui va se développer dans l'avenir.

Karel Ohnesorg

Bohuslav Hála: *Uvedení do fonetiky češtiny na obecně fonetickém základě.*
(Praha, Čsl. akademie věd, 1962, s. 460 a 8 s. obrazových příloh.)

Эта книга самая распространенная и наиболее употребляемая из всей специальной фонетической литературы, которая была опубликована. Она является итогом всей пятидесятилетней работы профессора Галы в области экспериментальной фонетики. В своей работе он постоянно знакомит читателей с результатами исследований в чешской

фонетике и тем самым с результатами своей собственной работы. При этом его статьи вносят новый вклад в взгляды, понятия и новейшие результаты исследования в данную область науки.

Свою работу автор разделил на четыре части: 1. исследование фонетики чешского языка в прошлом и в настоящем; 2. основные звуки речи — согласные и гласные; 3. структура связной речи; 4. научное значение и практическое применение фонетики. После краткого введения, в котором дается определение фонетики, устанавливается предмет фонетического исследования, намечен обзор фонетического исследования и далее следует глава, посвященная истории чешской фонетики. Эта тема в таком объеме разработана впервые в чешской литературе и возбуждает тем самым заслуженный интерес всех пользующихся этой книгой. Еще со времени Яна Гуса, с его описания звуковой стороны чешского языка и его реформы орфографии, Гала приводит все рассуждения по этому вопросу до той поры, когда фонетика стала самостоятельной дисциплиной. Он дает обзор работы чешских фонетистов до настоящего времени, а также приводит здесь большое количество исследований своих учеников как в Чехословакии, так и за границей. И когда говорят „Пражская фонетическая школа“, подразумевают „школа проф. Галы“. В обзоре автор дает краткое описание органов речи и их функции, так как подробное описание их уже дано в известной книге Гала-Совак, „Голос, речь, слух“ (1-е издание в Праге, 1962 г.). В заключении этой части книги имеется изложение фонетической методик. Здесь описываются методы, которыми пользуются при фонетических исследованиях как старые, так и новые электроакустические и электронные. Это изложение очень поучительно, но, как говорит сам автор „здесь фонетическая методика дается не в полном объеме“. И хотя здесь приводится много библиографических ссылок, мы были бы весьма благодарны автору, если бы он в ближайшем будущем разработал эту тему в самостоятельной работе, в которой бы он мог изложить свой богатый опыт в экспериментальной фонетике.

Вторая, самая обширная часть работы, содержит описание гласных и согласных звуков. Эти звуки определены как „наименьшие, далее не разделимые, образующиеся с помощью органов речи артикуляционно-акустические реальности, представляющие основные звуковые элементы конкретного языка, достаточно взаимодифференцированные друг от друга, и тем самым способные на языково-функциональное использование для целей общения посредством речи“. Далее здесь установлено различие между гласными и согласными звуками и дана классификация гласных и согласных звуков с точки зрения артикуляции и акустики и далее дается подробный анализ отдельных гласных и согласных чешского языка. При этом автор исходит из богатого, собранного в течение долгого времени материала для изучения артикуляции, часть которого приводит здесь (так например палатограммы на стр. 397—437) и некоторые свои наблюдения над акустикой гласных и согласных звуков, которым он посвятил уже ранее изданную самостоятельную работу („Акустическая сущность гласных“, Прага 1941 г.; французское издание: „Nature acoustique des voyelles“, Acta Universitatis Carolinae, Praha 1957).

Третья часть начинается описанием слога и его сущности. Здесь проф. Гала дополняет свои изложения, приведенные им в работах изданных ранее („Слог, его сущность и развитие“, Прага ЧС АН 1956 г., 107 стр. „La Syllabe, sa nature, son origine et ses transformations“, Bulletin international de Documentation linguistique 10, 1961, p. 69—143) и рассказывает о некоторых частных проблемах (слоги, граница слога, слоги с дифтонгами, изменения члена слогов, слоги, произносимые шепотом). Здесь говорится также о речевом такте и о видоизменениях фонематических рядов в связи с ударением и тоном (мелодия и интонация), о количественном и качественном изменении. Затем устанавливается модификация гласных в фонематических рядах, и это изложение вводит также в проблематику норм чешского произношения. В заключение даны данные о повторяемости чешских гласных и согласных звуков и их слышимости по экспериментальным исследованиям фонетической лаборатории в Праге.

Заключительная, 4-я часть работы, посвящена отношениям фонетики к другим наукам и практическому применению ее (так например, культура речи, художественное чтение, преподавание в школе родного и иностранных языков, первоначальное обучение чтению и письму, обучение глухо-немых артикуляционной речи).

Для правильной ориентировки в этой работе, в которой имеется большое количество ссылок на чехословацкую и иностранную литературу, служат еще два перечня: личный и библиографический; предметный). Ясные и логические изложения профессора Галы дают не только подробное представление о звуковой системе чешского языка, но они также являются отличным введением в изучение общей фонетической проблематики.

Следовательно, последний труд профессора Галы вызовет интерес не только у лингвистов, а также у всех, кто интересуется звуковым строем чешского языка не только с целью теоретических исследований, необходимых для педагогической практики и воспитания культуры речи, а также для применения результатов фонетических исследований в технической практике (регистрация, репродукция, передача речи; машинный перевод). Иностранному читателю труд профессора Галы впервые дает полное представление о развитии фонетических исследований в Чехословакии и о их современных задачах.

Jaroslava Trojanová

Vincent Blanár: *Zo slovenskej historickej lexikológie*. Bratislava (Slovenská akadémia vied) 1961. Str. 337.

Obsah této knihy udává blíž podtitul: „Slovníkový rozbor počtových knih z baníckej osady Boce“. Je to rozbor účetních knih hornického soudu z Boce v Liptově; ty knihy jsou v archivu šlechtické rodiny Szentiványi (= Svätöjanských), uloženém nyní v Budapešti. Ona rodina byla majitelkou uvedených dolů a od náslepu dostávala z nich vydatné příjmy. Zachovaly se záznamy z let 1588–1591, 1593–1598, 1600–1602. Jsou psány slovensky, v starším administrativně-právním úředním stylu, do něhož pronikaly sem tam i obraty české a ovšem dosti slov cizích, odborných to názvů. Tyto „knihy“ objevil 1949 Peter Ratkoš. V přítomné knize Blanárově podává o nich Ratkoš informační stat historickou (zde je i popis pravopisných zvyklostí jednotlivých písafů) a pak (str. 31–100) diplomatickou edici.

Objevení těchto knih znamená důležitý přínos pro dějiny slovenštiny, neboť je to památka dosti rozsáhlá, neliterární. V. Blanár se věnoval rozboru její slovní zásoby. Obor je to zajímavý, neboť je v něm obsažen slovníkový přínos z různých stran. Knihy podávají vskutku dobré světlo o stavu z druhé polovice 16. století, kdy do Boce, tehdy naleziště velmi bohatého a slibného, proudili lidé zblízka i zdáli.

Blanár pojal svůj úkol velmi široce a důkladně. Neomezil se při osvětlování dané slovní zásoby jen na knižní pomůcky, ale podnikal i rozsáhlé výzkumy slovníkové pomocí dotazníků, terénní práce vlastní (sám prozkoumal nynější slovní zásobu v Boci) i cizí, pátrání v listkových sbírkách materiálů vědeckých ústavů, konsultaci s lexikology atd. Samozřejmě, jak praví sám, nemohl zpracovat celý slovník počtových knih, protože rozsah knihy by byl neobyčejně vzrostl. Vybral jen slova, která byla vhodná pro teoretické zevšeobecnění.

Úvod má podtitul „K základným problémom lexikológie“. Obsahuje výklady o struktuře slovní zásoby, o „lexikálních vztazích ve vývoji slovní zásoby“, o „některých otázkách slovenské historické lexikologie“ a o „metodě slovenské historické sémantiky“. Pak následuje oddíl „Slovní zásoba PK (= počtových knih) podľa vecných okruhov“ (termíny hornické, administrativní, feudální vlastnické vztahy atd.), dále je tu „stylistická a slovtvorná charakteristika slovné zásoby PK“. Tento oddíl je z celé knihy nejzajímavější. Je až ku podivu, jak dovedl zde autor osvětliti svůj materiál. Významné místo tu zaujímá výklad o bohemismech v PK, mající zásadní důležitost pro osvětlení celé té otázky. Neméně poutavý je oddíl „Lexikálne vztahy slov PK a ich miesto v slovenskej slovnéj zásobe 16.–17. storočia“ (případy polylexie a polysemie). V tomto oddíle autor pak probírá několik významných „sémantických polí“, vydatně přihlížeje k češtině. Tak hned prvé takové „pole“ je to, kde jsou shromážděny výrazy pro pojmy – stručné řečeno podle autorova úzu latinsky – *caupona/deversorium*, *caupo/deversitor*, tedy slova *krčma*, *šenk*, *hospoda*, *hostinec* ap., *špítal* a *krčmár*, *šenkár*, *krčmársky hospodár*, *hostinský*. Autor tu pečlivě zkoumá významy těch slov (naprosto nebyla to synonyma!), jejich minulost i nynější život ve spisovném jazyku i v nářečích; výsledkem je poutavý obraz kulturněhistorický. Toto „sémantické pole“ osvětlil autor již dříve v samostatné stati (*Hostinec, hospoda a špítal*, Sb. Trávníčkův 1958). Dovídáme se např., že *hostinec* (a *hostinský*, majitel hostince), slovo dnes v češtině všude rozšířené, je původu slovenského; je to jedno ze slovakismů, které se dostaly do češtiny v době obrozenské. Nebo že *špítal* byl sice dobročinný starobinec a chudobinec, ale že přijímal na noc i pocestné (odtud je jméno: z lat. *hospitale*). Vše to je opřeno o hojnost dokladů slovníkových i literárních. Další „sémantické pole“ jsou tu *metallum-fodina*, *metallicus* (slc. *baňa*, dříve i *handel*; *bank-haviar*), pak jsou to „výrazy označující formy feudálnej renty“ (*plat, dávka, daň, census > cena, cinz, činz, činza, úrok, luon, árenda; robota, práca, raditi, dělati, robiť*; *pecus = dobytok, statok, lichva, talea = roviš, vrub*; introitus, exitus: *náklad, -dok, útraty, trova, kelčik* aj.; *teri, ratio: rátať, počítovať aj; znamenat, značiť*). Zde autor dospívá např. k názoru, že obojí lichva (1° menší dobytek, 2° úžera, příliš vysoký úrok) může být jedno a totéž slovo. U *rátať* dospívá k tomu, že je to termín přejatý z sth. něm. *rauten* téhož významu; kupodivu rozšířil se z těchto starých hor-